

Riktlinje för tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder inom vård- och omsorg för vuxna

Socialnämnden

Beslutsinstans	Socialnämnden
Beslutad	2022-05-04
Senast reviderad	2022-05-04
Giltig till	Tillsvidare
Dokumentansvarig	Socialnämnden
Diarienummer	SN.2022.23

Innehållsförteckning

Inledning	3
Bakgrund	3
Rättsläget	3
Vilka omfattas av begreppet allvarlig kognitiv nedsättning	3
Vad är tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder	3
Samtycke	4
Ansvarsfördelning för tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder	4
Dokumentation	5
Frihetsberövande	5
Nödrätten, våld eller tvång i akuta situationer	5
Förebyggande insatser efter utredning och riskbedömning	6

Inledning

Enskilda som får stöd, omsorg eller vård betecknas olika beroende på sammanhanget. I följande riktlinje används begreppet vård- och omsorgstagare som en gemensam beteckning för vårdtagare, brukare, klient och patient.

Bakgrund

Socialstyrelsens upphävde i juni 2010 föreskrifterna om begränsningsåtgärder (1980:87 och 1992:17) med syfte att förtydliga regelverket. Än finns inga nya föreskrifter men förtydliganden har gjorts till stöd för verksamheterna. Svenskt Demenscentrum har på uppdrag av Socialdepartementet tagit fram kunskapsmaterialet "Nollvision" (2015) som ger vägledning. Beslut som innebär tvång eller frihetsinskränkningar som saknar stöd i lag strider mot regeringsformen.

Rättsläget

Både hälso- och sjukvårdslag (HSL 2017:30), socialtjänstlag (SoL 2001:453) och lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS 1993:387) bygger på frivillighet; vilket innebär att man inte får vidta åtgärder mot den enskildes vilja. Tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder får i regel inte förekomma i verksamheter som bedrivs med stöd av HSL, SoL och LSS. Vård, omsorg eller stöd ska bygga på:

- respekt för den enskildes självbestämmande och integritet
- främja goda kontakter mellan vård- och omsorgstagare och personal
- tillgodose behovet av kontinuitet och säkerhet i vård- och omsorg
- insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med vård- och omsorgstagaren

Socialnämnden är i egenskap av vård- och omsorgsgivare ansvarig för att vård- och omsorgsinsatserna har en god kvalitet och att det bedrivs ett systematiskt kvalitetsarbete. Varje medborgare är skyddad enligt grundlag mot påtvingat kroppsligt ingrepp och frihetsberövande. Till kroppsligt ingrepp avses i första hand våld. Även läkarundersökningar och andra ingrepp exempelvis vaccinering, provtagning, tvångsmedicinering, tvångsmatning och dusch mot den enskildes vilja med mera.

Vilka omfattas av begreppet allvarlig kognitiv nedsättning

Endast enskilda över 18 år omfattas av begreppet allvarlig kognitiv nedsättning. Huvudgruppen är enskilda med måttlig eller allvarlig demenssjukdom. Även enskilda med en kognitiv nedsättning av andra orsaker exempelvis en traumatisk hjärnskada och enskilda med intellektuell funktionsnedsättning.

Vad är tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder

En åtgärd som en vård- och omsorgstagare samtycker till är ett stöd/skyddsåtgärd men kan vara en tvångsåtgärd om den används mot den enskildes vilja eller för att frihetsbegränsa den enskilde. Exempelvis; ett bälte i en rullstol kan vara ett hjälpmedel

Dokumentnamn

för vuxna

Ämne

Beslutsinstans

Riktlinje för tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder inom vård- och omsorg

Socialnämnden

Socialnämnden

som bidrar till att vård- och omsorgstagaren sitter bra, tryggt och säkert. Men bältet blir en otillåten tvångsåtgärd om syftet är att begränsa den enskilde från att röra sig fritt samt visar att den enskilde inte vill vara fastspänd utan upplever det obehagligt.

Hjälpmedel som antingen kan vara ett stöd eller en begränsningsåtgärd är exempelvis brickbord till rullstol, sänggrindar och olika sorters individuella larm. Åtgärder som handräckning av läkemedel, basal omvårdnad, läkarundersökningar och provtagning är tvångsåtgärder om den enskilde inte själv ger sitt samtycke till åtgärden.

Samtycke

Samtycke krävs alltid för att använda en tvångs- skydds- och begränsningsåtgärd. Vid kognitiv nedsättning kan det ibland vara svårt att få ett klart uttryckt samtycke men samtycke kan ges på olika sätt:

- uttryckligt samtyckte avser att den enskilde aktivt skriftligen, muntligen eller genom exempel en jakande nick ger sitt samtycke till viss åtgärd
- konkludent samtycke avser att den enskilde agerar genom handling som visar att den enskilde samtycker exempel genom att underlätta åtgärdens genomförande
- hypotetiskt/presumtivt samtycke avser att den enskilde inte har gett sitt samtycke men om den enskilde haft förmågan, hade samtycke givits.

Anhöriga, god man eller förvaltare kan **inte** ge samtycke istället för vård- och omsorgstagaren själv. De kan heller inte kräva att hälso- och sjukvård enligt HSL, omsorg enligt SoL eller stöd- och service enligt LSS ska använda tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder. Att samråda med anhöriga kan däremot vara ett stöd i frågan som rör samtycke.

Åtgärder som vård- och omsorgstagaren samtyckt eller nekat till ska dokumenteras i kommunens digitala journalsystem. Om vård- och omsorgstagaren motsatt sig åtgärden men inte gjort det uttryckligt ska vård- och omsorgstagarens agerande och tolkning dokumenteras. Om vård- och omsorgstagaren vid något tillfälle visar motvilja mot tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder gäller inte tidigare lämnat samtycke.

Ansvarsfördelning för tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder

Enhetschef eller legitimerad personal ansvarar för användande av tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder på individnivå efter vård- och omsorgstagarens samtycke, samråd med personal och anhöriga (vid behov) samt riskanalys.

Ansvarsområden:

- Sjuksköterska ansvarar för sänggrindar och larmmattor
- Fysioterapeuter och arbetsterapeuter ansvarar för bälten, brickbord och andra skyddsåtgärder i fallförebyggande eller sittstödjande åtgärder

- Enhetschef ansvarar för låsning av dörrar, grindar, skåp, dörr- och rörelselarm och GPS-larm
- Läkare ansvarar för epilepsilarm

All personal som uppmärksammar behov av tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder ska kontakta någon av följande enhetschef, sjuksköterska, fysioterapeut eller arbetsterapeut. Kontakt ska också tas när behovet av beslutade tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder upphör. Utifrån ovan nämnda ansvarsområden ska sjuksköterska, fysioterapeut, arbetsterapeut, enhetschef eller läkare kalla samtliga professioner till riskanalys och beslut. På liknande sätt har respektive profession uppföljningsansvar.

Dokumentation

Alla beslut om tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder ska dokumenteras i kommunens digitala journalsystem. Dokumentationen ska innehålla:

- aktuella tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder
- ange hur den enskilde har gett sitt samtycke
- beskrivning av den skaderisk som utgör behovet av skyddsåtgärden
- de ställningstaganden man gjort och om dialog med anhöriga förts
- riskbedömning
- beslutsdatum, samtycket är giltigt under 1 års tid

Frihetsberövande

Det är inte tillåtet att frihetsberöva någon i de verksamheter som Socialnämnden ansvarar för. Med frihetsberövande menas att vård – och omsorgstagaren hindras från att förflytta sig utanför ett begränsat område. Vård- och omsorgstagaren kan vara förhindrad att lämna vissa lokaler genom att den enskilde saknar förmåga att ta sig därifrån exempelvis genom att inte behärska den okomplicerade tekniken som krävs för att öppna ett kodlås, således är den enskilde i dessa fall inte frihetsberövad. Det är ett olaga frihetsberövande om vård – och omsorgstagaren inte får hjälp att ta sig ut när den enskilde så önskar.

Nödrätten, våld eller tvång i akuta situationer

Bestämmelserna om nödrätten gäller för alla medborgare. Inom vård och omsorg är det vid fara för liv och hälsa som det kan bli aktuellt. Nödrätten kan endast användas i undantagsfall och får inte ligga till grund för rutinmässiga ingripanden, utan endast vid enstaka händelser. Situationen måste vara sådan att det finns en verklig allvarlig och överhängande fara för liv och hälsa. Vid vård- och omsorg om enskilda med kognitiv nedsättning kan det uppstå akuta situationer då personal måste ingripa med våld eller tvång för att förhindra att personal eller den enskilde själv skadas. Att våld eller tvång har använts i en akut situation ska alltid dokumenteras. Dokumentationen ska beskriva händelsen och de åtgärder som vidtogs.

Dokumentnamn	Riktlinje för tvångs- skydds- och begränsningsåtgärder inom vård- och omsorg för vuxna
Ämne	Socialnämnden
Beslutsinstans	Socialnämnden

Förebyggande insatser efter utredning och riskbedömning

Målet för vård- och omsorg ska vara att hitta förebyggande åtgärder som kan lösa den riskabla situationen utan att använda tvång- och begränsningsåtgärder.